

Lauri Haukkamaa

Ennakkotutkimuksen havaintojen vaikutus käsikirjoitukseen ja lopulliseen dokumenttielokuvaan

Tapauskertomus *Lintu olkapäällä*

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi

Elokuva ja televisio

Opinnäytetyö

12.11.2014

Tekijä Otsikko	Lauri Haukkamaa Ennakkotutkimuksen havaintojen vaikutus käsikirjoitukseen ja lopulliseen dokumenttielokuvaan. Tapauskertomus <i>Lintu olkapäällä</i> .
Sivumäärä Aika	18 sivua + 1 liite 12.11.2014
Tutkinto	Medianomi
Koulutusohjelma	Elokuva ja televisio
Suuntautumisvaihtoehto	Televisio- ja radiotyö
Ohjaaja	Teija Voudinmäki, lehtori
<p>Opinnäytetyö on monimuotoinen. Se koostuu tutkimusosasta sekä teososasta. Opinnäytetyö tutkii ennakkotutkimuksen havaintojen merkitystä dokumentin tuotantoprosessissa. Havaintojen merkitystä tarkastellaan ennen kuvauksia käsikirjoitusvaiheessa sekä dokumentin valmistuttua. Teososa on puolitutuntinen dokumenttielokuva <i>Lintu olkapäällä</i> (ohjaus sekä käsikirjoitus Lauri Haukkamaa, Metropolia AMK:n tuotantoa 2014). <i>Lintu olkapäällä</i> on henkilödokumentti. Dokumentissa seurataan puolen vuoden ajan Jyväskylässä asuvan 18-vuotiaan Veeran ponnisteluja kohden omaa asuntoa. Dokumentin aloitushetkellä Veera asuu huostaan otettuna.</p> <p>Dokumentin tuotantoprosessissa tätä tutkimusta koskevia tarkasteluajanjaksoja on kaksi. Ensimmäinen ajanjakso on ennakkotutkimuksen aloittamisesta ensimmäisen käsikirjoitusversion valmistumiseen. Toinen ajanjakso on ennakkotutkimuksen havaintojen vertaaminen valmiiseen dokumenttiin. Molemmissa ajanjaksoissa tutkimusaineistona käytetään käsikirjoittajan ennakkotutkimuksen aikana tekemiä havaintoja.</p> <p>Käsikirjoituksen syntyprosessia verrataan yleiseen dokumentin tuotantoprosessiin. Lähdeaineiston kautta vertailukohdiksi otetaan tunnetuimpien suomalaisten dokumentaristien kokemukset heidän dokumenttielokuvaprosesseissaan. Työssä käytetään hermeneuttisen kehän käsitettä avaamaan käsikirjoituksen muotoutumista ennakkotutkimuksen edetessä: ennakkotutkimuksessa tehdyt havainnot muuttavat elokuvan kokonaisuutta, ja uudet havainnot suhteutuvat muuttuneeseen kokonaisuuteen. Työssä todetaan hermeneuttisen kehän toteutuvan myös dokumentin leikkausvaiheessa. Tällöin kuvaustilanteen todellisuudesta irrotettu materiaali saa uuden merkityksen osana dokumenttielokuvan tarinaa.</p> <p>Tutkimuksella on kaksi johtopäätöstä. Ensimmäinen johtopäätös on, että ennakkotutkimus, samoin kuin käsikirjoittaminen, on dokumentin kohdalla läpi koko tuotantoprosessin jatkuva tapahtuma. Toinen johtopäätös on, että ennakkotutkimuksen suurin merkitys on virittää dokumentaristi dokumentissa käsiteltävään maailmaan.</p>	
Avainsanat	Dokumenttielokuva, ennakkotutkimus, käsikirjoitus, havainto

Author Title	Lauri Haukkamaa The Impact of Observations Made during Research on the Screenplay and the Finished Documentary Film. A Case Study of <i>Lintu olkapäällä</i> .
Number of Pages Date	18 pages + 1 attachment 12 November 2014
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Film and Television
Specialisation option	Television and Radio Production
Instructor	Teija Voudinmäki, Senior Lecturer
<p>The final project consists of two parts: a film project and a research report. The written report discusses research findings concerning the documentary production process. The importance of the findings is reviewed prior to the shooting at the stage where the screenplay is still being written, as well as after the documentary is completed. The film project was 30-minute documentary film <i>Lintu olkapäällä</i> (directed and written by Lauri Haukkamaa, Helsinki Metropolia University of Applied Sciences, 2014). <i>Lintu olkapäällä</i> is a portrait documentary which follows 18-year-old Veera's efforts to move into a place of her own in the city of Jyväskylä over a six-month period. In the beginning of the documentary, Veera is still in custody.</p> <p>There are two time periods in the production process of the documentary that are relevant for this thesis. The first period stretches from early research to the completion of the first version of the screenplay. The second period is the after the film has been completed. In both time periods the research material consists of notes made by the screenwriter during the research.</p> <p>The screenwriting process is compared to the overall process of creating a documentary. The comparison is made in references to some of the most famous Finnish documentarists and their experiences of the process of documentary film making. The thesis uses the concept of hermeneutic perimeter to illustrate the scriptwriting process as the research proceeds: observations made during research change the film as a whole and the new observations blend into the new film. In the thesis the hermeneutic perimeter of the documentary is also found in the editing phase. Here material disconnected from its factual context takes on a new meaning as part of the story of the documentary.</p> <p>Two conclusions were drawn. The first is that the research as well as screenwriting is, when it comes to a documentary, a process that goes on throughout the film production. The second conclusion is that the importance of research lies in making the documentarist more in tune with the world of the documentary.</p>	
Keywords	Documentary film, screenplay, research, observation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Ennakkotutkimuksen rooli dokumenttielokuvassa	2
2.1	Dokumenttielokuvan tuotantoprosessi	2
2.2	Ennakkotutkimuksen ristiriita	3
3	Tutkimuksen käsitteiden esittely	4
3.1	Havainnointi	4
3.2	Hermeneuttinen kehä	5
4	Dokumenttielokuvan Turvassa tuotantoprosessi	6
4.1	Alkuperäinen idea	6
4.2	Tuotannon käynnistyminen	7
4.3	Ensimmäinen matka Jyväskylään	8
4.4	Ensimmäisen vierailun huomiot	9
4.5	Ensimmäinen kuvausmatka Jyväskylään	10
4.6	Ensimmäisen kuvausmatkan havainnot	12
5	Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys dokumentin Turvassa prosessissa	13
5.1	Käsikirjoituksen muotoutuminen	13
5.2	Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys käsikirjoituksen kirjoittamisessa	15
5.3	Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys kuvaleikkauksessa	16
6	Yhteenveto ja päätelmät	16
	Lähteet	19
	Liitteet	
	Liite 1. Opinnäytetyön työpäiväkirja	

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö on monimuotoinen. Se koostuu tästä kirjallisesta tutkimusosasta sekä teososasta. Teososa on puolituntinen dokumenttielokuva *Lintu olkapäällä*. Käytän tässä tutkimusosassa teososasta sen työnimeä *Turvassa*. Tutkimusosa selvittää ennakkotutkimuksen havaintojen merkitystä dokumentin tuotantoprosessissa. Tätä tarkastellaan 1) ennen kuvauksia käsikirjoitusvaiheessa sekä 2) dokumentin valmistuttua teokseksi. Tällöin tarkastellaan, miten ennakkotutkimuksen havainnot näkyvät valmiissa dokumenttielokuvassa.

Turvassa on henkilödokumentti 18-vuotiaasta Veerasta. Veera on otettu huostaan 16-vuotiaana ja asuu dokumentin kuvausten alkaessa itsenäistymiskodissa Jyväskylässä. Asuminen on ns. tuettua asumista, eli Veera saa apua arkisten asioiden, esimerkiksi laskujen maksun hoitoon. Hän haluaisi muuttaa omaan asuntoon mutta ei ole varma, pärjääkö yksin. Myös menneen elämän ystäväpiiri vaikeuttaa siirtymistä normaaliin elämään. Dokumentti seuraa Veeran elämää kevään 2014 ajan.

Tutkimusosan aineistohankintamenetelmänä on tuotantoprosessin havainnointi. Seuraan työskentelyäni ennakkotutkimuksen havaintojen muokkaantuessa ensimmäiseksi käsikirjoitukseksi. Tarkastelen myös ennakkotutkimuksen havaintojen merkitystä dokumentin leikkausvaiheessa. Vertaan tätä dokumentin syntyprosessia yleiseen dokumentin tuotantotapaan tutkimuskirjallisuutta apuna käyttäen. Itse tutkimus on tapaustutkimus: reflektioiva kuvaus dokumenttielokuvan tuotantoprosessista. Lisäksi käytän tutkimuksessani hyväksi hermeneuttisen kehätulkinnan mallia. Mielestäni kehätulkinnan prosessi on tunnistettavissa dokumenttielokuvan ennakkotutkimuksen ja leikkausvaiheen prosesseissa.

Dokumenttielokuva on todellisuuden taltioimista. Tosielämän tapahtumia ei kuitenkaan pysty ennakoita tietämään. Oletukseni tähän opinnäytetyöhön ryhtyessäni oli, että dokumenttielokuvan käsikirjoitusvaihe on jatkuvasti elävä prosessi, jossa ennakkotutkimus on läpi tuotannon jatkuva tapahtuma. Johtopäätökseni on se, että ennakkotutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen merkitys on suurin yksittäinen vaikuttaja dokumentin lopullisen muodon syntymisessä. Ennakkotutkimus auttaa virittämään dokumentaristin tekeillä olevan dokumentin maailmaan ja näin saavuttamaan kohteelle uskollisin lopputulos.

2 Ennakkotutkimuksen rooli dokumenttielokuvassa

2.1 Dokumenttielokuvan tuotantoprosessi

Bill Nichols (2001, 20) määrittelee dokumenttielokuvan esitykseksi todellisuudesta. Dokumentti ei kuitenkaan ole todellisuuden kopio. Havainnon merkitys on olennainen. Dokumentti on sellainen näkymä maailmaan, jota emme olisi muutoin havainneet. Tärkeässä roolissa on havainnoitsija, tekijä, joka valitsee meille näkökulman. Jouko Aaltonen (2006, 10) kirjoittaa, että tekijä seisoo kuvaamansa maailman ja katsojan välissä ja joutuu ratkaisemaan kumpaakin koskevia peruskysymyksiä. Miten havainnoida ja taltioida todellisuutta sekä välittää oma kokemus katsojalle?

Dokumenttielokuvan teko pohjaa tekijän havaintoon maailmasta ja pyrkimykseen välittää tämä havainto katsojalle. Tärkeää on vilpittömyys. Oma toiminta ei saa muuttaa havainnoitavaa kohdetta. Tekijän rooli kuitenkin korostuu, kun havainnoista ja taltioinneista koostetaan dokumenttielokuva. Aaltonen (2006, 36) sanoo dokumenttielokuvan olevan luovaa ilmaisua. Dokumenttielokuvaan lajityyppinä sisältyy siis jo lähtökohtaisesti paljon ristiriitaisuuksia. Aaltonen (2006, 39) kirjoittaakin, että monet nykyiset dokumenttielokuvan määritelmät ovat poissulkevia. On helpompi sanoa mitä dokumenttielokuva ei ole kuin mitä se on.

Yksi tapa määritellä dokumenttielokuvaa on tehdä se tuotantoprosessin kautta. Malli ei ulkoisesti poikkea fiktiotelokuvasta: ideasta edetään synopsikseen, siitä käsikirjoituksen kautta kuvaukseen ja viimeisenä leikkaukseen. Kun prosessin alkua tarkastellaan tarkemmin, alkavat erot näkyä. Siinä missä fiktiotelokuvassa idea ja synopsis ovat selkeitä ja draamalliseen muotoon kirjoitettuja, on dokumentin idea yleensä väljä. Se voi olla lyhyt kuvaus aiheesta tai pelkästään dokumentissa esiintyvistä henkilöistä. Myöskin käsikirjoituksen merkityksen osalta löytyy eroja fiktiotelokuvaan. Dokumenttielokuvaa tutkinut Elina Saksala (Saksala 2008, 82) sanoo, että erityisesti tehtäessä henkilödokumenttia käsikirjoitus voi vaikuttaa jopa tuhoisasti. Tällöin pian tehdäänkin fiktiota tai vähintäänkin konstruoidaan todellisuutta (Saksala 2008, 28). Dokumenttielokuva tarkastelee todellisuutta, eikä todellisuuden tarinaa voi etukäteen kirjoittaa. Kuitenkin jonkinlainen synopsis on välttämätön jo esimerkiksi rahoitusta haettaessa. Aaltonen kirjoittaa, että aihetta lähdetään yleensä tutkimaan synopsisin pohjalta. Sen avulla heittäydytään todellisuuteen. (Aaltonen 2006, 119.)

Dokumentin prosessissa erittäin tärkeässä roolissa on ennakkotutkimus. Ennakkotutkimus voi olla esimerkiksi haastatteluja, kuvauspaikkojen tutkimusta sekä kirjalliseen materiaaliin tutustumista. Henkilödokumenteissa olennaista on henkilöön tutustuminen.

Turvassa-dokumenttielokuva tehtiin perinteisellä tuotantomallilla. Koska dokumentti on muodoltaan henkilödokumentti, oli kaiken lähtökohta päähenkilön valinta. Tämän jälkeen alkoi ennakkotutkimus, joka oli päähenkilöön tutustumista. Ennakkotutkimuksen pohjalta kirjoitettiin käsikirjoitus. Käsikirjoituksen valmistuttua käynnistyivät tuotannon valmistelut, josta siirryttiin kuvauksiin. Viimeisenä työvaiheena oli leikkausvaihe ja dokumentin muu jälkituotanto sisältäen äänityöt sekä musiikin säveltämisen.

2.2 Ennakkotutkimuksen ristiriita

Kirjaansa *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa* Jouko Aaltonen haastatteli useita merkittäviä suomalaisia dokumentaristeja. Haastatteluissa monet tekijät sanovat pelkäävänsä liian pitkälle menevän ennakkotutkimuksen turmelevan aiheen ainutkertaisuuden. (Aaltonen 2006, 121.) Pelätään, että kadotetaan jotain olennaista ja tärkeää, jos kohteesta tiedetään liikaa.

Toisaalta on tärkeää löytää oikea paikka tai henkilö, josta voi tehdä kiinnostavan dokumentin. Henkilön täytyy olla kiinnostava, katsojan on löydettävä hänestä kosketuspintaa ja kyettävä samaistumaan häneen. Henkilö on jopa tärkeämpi kuin hallittu rakenne tai dramaturgia. (Aaltonen 2011, 96.) Ennakkotutkimuksessa tehdään päätös siitä, kannattaako dokumentti tehdä. Tekijän täytyy olla varma, että aihe kantaa ja on kiinnostava. Aineistoa ei haeta vain esittämistä varten, vaan ennakkotutkimusta tehdään, jotta päästään sisälle elokuvan aiheena olevaan maailmaan (Aaltonen 2006, 125). Tässä mielessä ennakkotutkimus on tietyssä laajuudessa välttämätön vaihe dokumenttielokuvan synnyssä.

Turvassa-dokumentissa ennakkotutkimuksen rooli tekoprosessissa oli välttämätön. Ilman päähenkilöön tutustumista olisi ollut mahdotonta löytää tarkasteltavaksi olennaiset asiat päähenkilön elämästä. Ennakkotutkimuksen tutustumisvaihe teki myös kuvausryhmän päähenkilölle tutuksi. Tämä mahdollisti kameran pääsyn tarkkailemaan päähenkilön todellista elämää.

3 Tutkimuksen käsitteiden esittely

3.1 Havainnointi

Tutkimusosani aineistohankintamenetelmänä on tuotantoprosessin havainnointi. Havainnoin työskentelyäni käsikirjoittajana dokumentin idean muotoutuessa ensimmäiseksi käsikirjoitukseksi. Havainnointi toimintana voidaan ymmärtää monella tavalla. Kun kyseessä on dokumentin käsikirjoituksen prosessi, niin myös havainnoijan roolin määrittäminen on olennaista. On päätettävä onko havainnoija osallistuva vai ulkopuolelta asioita objektiivisesti tarkkaileva.

Tieteellisessä tutkimuksessa havainnointi ei ole satunnaista katselua vaan systemaattista tarkkailua. Havainnointitekniikoita on erilaisia. Havainnointitekniikasta riippumatta on havainnoinnin tavoitteet määritettävä ja päätettävä havainnoilta vaadittava tarkkuus. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 59.) Kulttuurintutkimukseen liittyvässä osallistuvassa havainnoinnissa havainnoija on aktiivisesti kentällä mukana hankkimassa tutkimusaineistoa. Tutkija on läsnä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kohtaa erilaisia ihmisiä, puhuu heidän kanssaan sekä havainnoi heidän toimiaan (Vasenkari 1996, 5). Osallistuvaan havainnointiin liittyy myös paradoksi: osallistuminen edellyttää aktiivista läsnäoloa, vaikka kohteen objektiivinen havainnointi ei ole mahdollista kuin pienen etäisyyden päästä (Vasenkari 1996, 8).

Dokumentin prosessissa havainnointi ei voi olla täysin objektiivista ulkopuolelta tarkkailua. Jouko Aaltonen kirjoittaa, että tehtäessä erityisesti henkilökuvaa yritetään haastatella päästä faktojen taakse. Käsikirjoittaja yrittää ymmärtää henkilön ajatuksia ja kokemuksia. Haastattelu ei ole mekaaninen tapahtuma, vaan se on kahden ihmisen kohtaaminen. (Aaltonen 1993, 24.) Turvassa-dokumentin prosessissa huomasin tämän käytännössä. Luottamuksellisen suhteen saavuttamiseen päähenkilöön edellytti tarkkailevan havainnoijan roolista poistumista. Piti antaa tietoa omasta itsestään, jotta päähenkilö koki keskinäisen luottamuksen saavutetuksi.

Havainnoinnin apuna käytin työpäiväkirjaa, jota kirjoitin tuotannon alusta lähtien. Jokaisena ennakkotutkimuspäivänä kirjoitin tuoreeltaan havaintoni päivän tapahtumista. Nämä merkinnät olivat arvokkaita myöhemmin käsikirjoitusprosessissa.

3.2 Hermeneuttinen kehä

Turvassa-dokumentin tuotannon kohdalla aloin pohtia dokumenttielokuvan tuotantoprosessin yhtäläisyyksiä hermeneuttisen kehätulkinnan malliin. Tämä liittyy myös kerätylle materiaalille prosessin eri vaiheissa tapahtuvaan tulkintaan. Mielestäni hermeneuttisen kehätulkinnan prosessi vastaa dokumenttielokuvan käsikirjoitus- sekä leikkaustyövaiheiden prosessia. Kerätty materiaali saa näissä työvaiheissa uusia merkityksiä suhteessa syntyvään teokseen. Tämä tulkinnan kehä on tuotantoprosessin aikana jatkuva ja vastaa siis näin hermeneuttisen kehän periaatetta.

Jotta voi ymmärtää, mitä tarkoittaa hermeneuttinen kehä, on ensin selvitettävä, mitä tarkoittaa hermeneutiikka. Tieteellisessä tutkimuksessa hermeneutiikalla tarkoitetaan asioiden merkityssisältöjen tutkimista. Hermeneutiikkaa tutkinut taidefilosofi Hans-Georg Gadamer (1900–2002) esittää hermeneutiikan määrittämiseen rinnastuksen vieraiden kielten oppimiseen. Vieraskielinen lause täytyy ensin jäsentää, ennen kuin sen osien merkitystä voi ymmärtää. Itse jäsentämistä ohjaa kuitenkin edeltävästä tekstiyhteydestä virinnyt merkitysodotus. Kriteeri oikealle ymmärtämiselle on yksittäisseikkojen yhteensopivuus kokonaisuuden kanssa. Jos ne eivät sovi yhteen, ei ymmärtäminen ole onnistunut. (Gadamer 2004, 29.) Gadamerin mukaan tämä yhteisymmärtäminen ei kuitenkaan koskaan ole täydellistä. Hermeneutiikan tehtävä on aina ollut korjata vajavaista tai häiriytynyttä yhteisymmärrystä. (Gadamer 2004, 30.) Tässä kuvaan astuu ymmärtävän ja aktiivisen tulkinnan merkitys. Hermeneutiikkaa käytetäänkin usein synonyyminä kaikelle tulkinnalliselle tutkimukselle. (Anttila 2006, 549.) Hermeneuttisen tutkimuksen kohteena on jokin taiteellisesti tai tieteellisesti kiinnostava kohde, esimerkiksi kirja, maalaus tai vaikkapa elokuva.

Hermeneutiikassa tutkittavaa kohdetta sanotaan tekstiksi, huolimatta siitä missä muodossa kohde on. Tekstin tutkimusta sanotaan tulkinnaksi. Tulkinnassa tutkittavasta kohteesta esitetään tulkinta, jonka avulla sitä tarkastellaan laajemmin ja syvemmin. Tämä johtaa uuteen tulkintaan, jonka avulla voi taas lähteä uusiin tulkintoihin – eikä lopullista tulkintaa tarvitse ollakaan. (Anttila 2006, 549.) Gadamerin oppi-isä Martin Heidegger (1889–1976) kirjoittaa teoksessaan *Sein und Zeit* (1927) samasta korostan, että tulkittamisen ensimmäinen, alituinen ja viimeinen tehtävä on varmistaa aiheen tieteellinen tarkastelu työstämällä ennakkoon omaksuttua, ennakkonäkymää sekä ennakkokäsitystä asioista itsestään (Heidegger 2000, 154). Tulkinnan prosessi on jatkuva, loputon, itseensä viittaava prosessi. Tätä nimitetään hermeneuttiseksi kehäksi.

Mielestäni dokumentaristin aiheestaan keräämä koko tieto vastaa Gadamerin antaman esimerkin mukaisesti vieraan kielen oppimisprosessin kohdalla esitettyä vieraskielistä lausetta. Materiaali on jäsennettävä, jotta pääsee kiinni yksittäisen asian merkitykseen kokonaisuudessa. Alkuperäisestä yhteydestään irrotetun tiedon, otoksen tai kohtauksen merkitys tulkitaan osana kokonaisuutta. Yksittäinen materiaali viittaa vain ja ainoastaan koko teokseen. Dokumentin tekijä on tällöin materiaalin merkitysten suhteen hermeneuttisella kehällä.

Turvassa-dokumentin aikana koin käsikirjoittajana hedelmällisimmäksi vaiheen, jolloin materiaalia kykeni tulkitsemaan irrallaan muusta merkityksestä. Tätä ennen oli täytynyt saada kasaan huomattavasti aineistoa. Tällöin materiaali ikään kuin irtaantui todellisuudesta ja muodosti ensimmäisen rungon dokumentin tarinasta. Yksittäiset elementit saivat merkityksensä dokumentin kokonaisuudesta, jonka ulkopuolella ne olivat merkityksettömiä. Materiaali synnytti tulkintoja, jotka muuttivat yksittäisten elementtien merkityksiä.

Oman kokemukseni mukaan dokumentin tekijänä tulkinnan prosessi loppuu dokumentin valmistuttua, jolloin materiaalille annetaan lopullinen merkitys. Useasti kuitenkin tulkinnan prosessi jatkuu eri katsomiskokemuksien myötä, esimerkiksi katsottaessa dokumentti myöhemmin tai eri elämäntilanteessa. Tulkinnan prosessin kesto liittyy siis siihen, tarkasteleeko materiaalia kyseisen dokumentin tekijänä vai ulkopuolisena katsojana.

4 Dokumenttielokuvan Turvassa tuotantoprosessi

4.1 Alkuperäinen idea

Turvassa-dokumenttielokuvan idea syntyi kesällä 2013. Ajatuksena oli tehdä dokumentti nuoren tytön elämänvoimasta. Pääosaan suunnittelin kahta tai kolmea täysi-ikäisyyttä lähestyvää tyttöä. Jokaisella olisi rikkonainen perhetausta, ja he asuisivat huostaan otettuina.

Alkuperäisessä ideassa elämä perhekodissa oli tyttöjen todellisuus ja turvapaikka. Menneisyyden ongelmista huolimatta kaikki on dokumentin tapahtumahetkellä hyvin.

Perhekoti on muodostunut tytöille kodiksi, vaikka koko ajan on ollut tiedossa, että elämänvaihe siellä on tilapäinen.

Dokumentin käsittelemä ajanjakso liittyisi tyttöjä lähestyvään muutokseen, täysi-ikäisyyden koittamiseen. Edessä olisi muutto ensimmäiseen omaan kotiin tai muutoin oman aikuiselämän aloittaminen. Yksilöinä he olisivat enemmän tai vähemmän valmiita tähän. Muutokseen ja sen odottamiseen liittyvä jännitys tulisi olemaan yksi dokumentin draamallisista elementeistä.

Dokumentin väittämäksi asetin sen, että tavallista rankemmista lähtökohdista selviytyminen on tehnyt tytöistä parempiosaisia ikätovereitaan valmiimpia kohtaamaan aikuisuuden. Ennen kaikkea olin kiinnostunut kertomaan tarinan nuoren naisen henkisestä voimavaroista, päättäväisyydestä sekä elämänvoimasta.

4.2 Tuotannon käynnistyminen

Itseni lisäksi dokumentin työryhmään tulivat mukaan tuottaja Minna Virkajärvi, kuvaaja Hertta Tuomi ja leikkaaja Tero Hanski. Olimme tuottajan ja kuvaajan kanssa tehneet osana opintojamme 15 minuutin dokumentin. Työryhmän kokoonpano tuntui luontevalta koska tunsimme entuudestaan toistemme työtavat ja aikaisempi työskentely oli sujunut luontevasti.

Tuottajamme on aiemmalta koulutukseltaan Sosionomi AMK. Hänellä oli jo valmiiksi useita kontakteja, joita hän lähestyi löytääkseen tarinaamme sopivat henkilöt ja tapahtumapaikan. Jyväskylässä sijaitseva Auran pienkoti ilmaisi kiinnostuksensa dokumenttiamme kohtaan. Laadimme esittelykirjeen tuotannosta ja sovimme joulukuun 2013 alkuun päivämäärän, jolloin tulisimme kertomaan tuotannosta.

Ennen Jyväskylän matkaa meidän piti saada tuotanto hyväksytyksi Metropolian tuotantokäytännön mukaisesti. Laadimme koulutusohjelmamme tuotantokokoukselle dokumentin budjetin sekä esityksen toteutuksesta ja sisällöstä, jonka esittelimme tuotantokokoukselle. Saimme tuotantoluvan ja pystyimme jatkamaan Jyväskylän matkan suunnittelua.

4.3 Ensimmäinen matka Jyväskylään

Joulukuun alussa teimme ensimmäisen matkan Jyväskylään. Matkan tarkoitus oli esitellä Auran pienkodissa itsemme sekä suunnitteilla oleva tuotanto. Matkamme kohde pienkoti Aura on lastensuojelun alalla toimiva yksityinen yritys. Pienkodeissa asuvat huostaan otetut lapset ovat useimmiten pitkäaikaisessa sijoituksessa. Yrityksellä on kolme pienkotia, avopalveluyksikkö sekä muita lastensuojelun eri vaiheisiin tarkoitettuja yksiköjä. Näistä yksiköistä itsenäistymiskoti Aava tuli meille myöhemmin hyvin tutuksi.

Suhtauduin matkaan ensimmäisenä ennakkotutkimusmatkana. Pyrkisin saamaan mahdollisimman paljon tietoa kaikista paikalla olevista ehdokkaista. Tiedonhankinta tapahtuisi luomalla luottavainen ilmapiiri, joka edellyttäisi asioiden kertomista myös itsestäni, esimerkiksi tavoitteistani dokumentin suhteen. Tarkoituksena olisi rakentaa sellainen kontakti henkilöihin, että esiintyjien valinnan jälkeen voisin jatkaa taustatietojen keräämistä Helsingistä käsin. Kontaktin luomisen lisäksi tekisin tapaamisen aikana mahdollisimman paljon havaintoja henkilöiden persoonista.

Minä ohjaaja-käsikirjoittaja, tuottaja ja kuvaaja saavuimme innokkaina Jyväskylässä sijaitsevaan Auran pienkotiin lauantaina ensimmäisenä päivänä joulukuuta. Olimme varmuudeksi pakanneet mukaan kamerakaluston mutta sopineet, että otamme kameran esille vain, jos ilmapiiri on suotuisa. Emme haluaisi säikäyttää mahdollisia ehdokkaita. Olimme myös sopineet aloittavamme itsemme ja hankkeemme esittelyllä. Emme heti tuputtaisi dokumenttiin osallistumista. Dokumenttiin sitoutuminen on iso asia, ja sen täytyisi tapahtua henkilön omasta halusta.

Yksi asukas, 17-vuotias lina, oli jo etukäteen ilmoittanut kiinnostuksensa. Olin tästä ilahtunut, mutta samalla toivoin, että myös muita ehdokkaita löytyisi. Tarvitsimme muutamien tyttöjen ryhmän, joiden kokemuksia ja tulevia vaiheita vertailemalla saisin rakennettua dokumentin tarinan.

Aurassa meitä oli odottamassa kahdeksan ihmistä. Kävimme aluksi läpi vain lyhyen esittelyn. Tämän seurauksena meille jäi epäselväksi kunkin läsnäolijan rooli. Yhden henkilöistä tiesimme henkilökunnan jäseneksi, sillä hän oli muita vanhempi ja oli ottanut meidät vastaan saapuessamme. Muiden osalta oletimme heidän olevan talossa asuvia nuoria. Istuimme isoon olohuoneeseen, ja kaikkien katseet kääntyivät meihin. Aloitimme esittelyn. Mitä enemmän kerroimme, sitä kiinnostuneemmaksi ilmapiiri muut-

tui. Pian myös osallistujien roolit selvisivät. Taloa asuttavia nuoria paikalla oli vain kaksi, lina sekä 18-vuotias Veera. Muut paikalla olleet olivat henkilökuntaa tai ystäviä.

Asukkaiden vähäinen lukumäärä oli pettymys, mutta toki pettymyksen salasin. Kun myöhemmin puhuin henkilökunnan kanssa osallistujien vähäisyydestä, kuulin syyn olevan nuorien kovien kokemusten luoma arkuus. Vaatii vahvan luottamuksen, jotta he uskaltavat asettaa elämänsä muiden tarkasteltavaksi.

Veera ilmoitti olevansa erittäin kiinnostunut hankkeesta. Motiivikseen hän kertoi, että toivoi tarinansa antavan uskoa muille ongelmanuorille. Veeralla oli kokemusta elämänsä jakamisesta: hän piti blogia, joka oli jo saavuttanut muutamia vastaavassa tilanteessa olevia. Dokumentin kautta hän haluaisi kertoa, että on mahdollista selviytyä.

4.4 Ensimmäisen vierailun huomiot

Ennen kotimatkaa lähtöä sovimme henkilökunnan kanssa, että he edelleen kertoisivat asukkaille mahdollisuudesta osallistua dokumenttiin. Työntekijät pitivät mahdollisena, että innokkaita ilmaantuisi kun sana leviää. Vierailun jälkeen kasasin listaa esille nousseista uusista teemoista. Olin huolissani alkuperäisen idean, ystäväysten kertomuksen, toteutumisesta, koska lina ja Veera eivät tunteneet entuudestaan. Tapaamisen aikana tytöt kuitenkin omatoimisesti alkoivat ideoida keskinäistä yhteydenpitoa.

Alkuperäisessä suunnitelmassa olin ideoinut, että ainakin yksi dokumentin henkilöistä olisi muuttamassa omilleen. Linalla oli valmiina pitkälle mietitty suunnitelma muutosta. Tämä olisi mahdollista myöhemmin keväällä, kun hän on täysi-ikäinen. Lina oli muuttamassa asuntoon ystävän kanssa. Ystävälle sopi olla mukana dokumentissa siinä määrin kuin se sisällöllisesti olisi tarpeen. Harrastuksina linalla oli uiminen ja basson soitto. Soittoharrastus herätti erityisesti kiinnostukseni, koska olin haaveillut jonkun henkilöistä soittavan instrumenttia: soittaminen tai muu vahva itseilmaisuus kertoo paljon henkilöstä, asioita, joita ehkä ei muutoin olisi mahdollista kuvaamalla tavoittaa.

Koska lina oli vielä alaikäinen, oli hänen vanhempiansa suostumus tärkeää. Lina kertoi äitinsä hyväksyvän ajatuksen, mutta isän innokkuudesta ei ollut tietoa. Vanhempien luvan saaminen tulisi olemaan erittäin tärkeä askel. Toinen tärkeä lupa-asia tulisi olemaan muiden Aurassa asuvien nuorten hyväksyntä, vaikka he eivät dokumenttiin osal-

listuisikaan. Aura on näiden nuorten koti, ja me tulisimme kuvaamaan dokumenttia siellä heidän vieraanvaraisuutensa ehdoilla.

Ensivaikutelman perusteella lina oli iloinen höpöttäjä, jolta tuntui löytyvän mielipiteitä moneen asiaan. Hän vaikutti itsenäiseltä ja pärjäävältä, juuri sellaiselta kuin olin päähenkilön toivonut olevan. Veera oli koko tapaamisen hyvin hiljainen ja tyytyi tarkkailemaan. Hänen halunsa osallistua projektiin oli ilmeinen, mutta ensivaikutelman perusteella oli vaikea päätellä, kuinka hän toimisi kameran edessä. Vaikutelma Veerasta jäi etäiseksi. Hänen elämästään sain taustatietona sen, että Veera myös suunnitteli omaan asuntoon muuttoa. Joulukuussa 2013 hän asui Aava-ensiasuntojen itsenäistymiskodissa. Aavasta mukana tapaamisessa oli Veeran omaohjaaja, 25-vuotias Anni. Omaohjaajuus tarkoittaa sitä, että Anni on hyvin läheisesti Veeran elämässä läsnä: opettaa arkisia asioita, esimerkiksi laskujen maksamista sekä koulutukseen hakemista. Kiinnostavana yksityiskohtana jäin myöhemmin pohtimaan sitä, kuinka tapaamisen alussa olin luullut molempien olevan Auran asukkeja, niin samankaltaisilta he ulkoisesti vaikuttivat.

Myös Veera soitti instrumenttia, kitaraa, jonka lisäksi hänellä oli sympaattinen, kahdeksan kuukauden ikäinen Lexi-niminen koiranpentu. Veera oli myös suunnitellut opiskelemaan hakemista, ja tämä tulisi ajankohtaiseksi kevään yhteishaussa.

Kun myöhemmin kävin läpi ensimmäisen Jyväskylän matkan muistiinpanoja, totesin alkuperäisen tarinan tavoittamisen vaativan rutkasti onnea. Aineksia oli, mutta myös epävarmuuksia. Asetin toivoni tammikuun 2014 ensimmäiseen kuvausmatkaan, että tällöin tulisi mukaan vielä lisää potentiaalisia henkilöitä. Mutta varauduin siihenkin, että dokumentti tulisi kertomaan pelkästään linasta ja Veerasta.

Tammikuun ensimmäinen kuvausmatka tulisi myös olemaan osa dokumentin ennakkotutkimusta. Tässä vaiheessa kuitenkin päätin, että ennakkotutkimusvaihe päättyisi siihen. Aloittaisin käsikirjoittamisen tammikuussa 2014, siihen mennessä kertyneestä materiaalista.

4.5 Ensimmäinen kuvausmatka Jyväskylään

Ensimmäinen kuvausmatka oli 18.–19.1.2014, tammikuun kolmantena viikonloppuna. Muutama päivä ennen kuvauksia tuottaja soitti minulle ja kertoi, että lina joutuu vetäy-

tymään hankkeesta. He olivat äitinsä kanssa tehneet tämän päätöksen pitkän harkinnan jälkeen. Syynä oli se, että lina ja hänen äitinsä olivat mukana myös toisessa, Yleisradion kakkoskanavalle tehtävässä dokumentissa. Dokumentti keskittyisi linan äitiin, mutta myös lina olisi jonkin verran mukana tarinassa.

lina oli kertonut tästä toisesta dokumentista joulukuun tapaamisessamme. Olimme jo tällöin yhdessä linan kanssa pohtineet asiaa mutta todenneet, että päätös on linan ja hänen äitinsä. Meitä ei huolettanut päällekkäinen dokumenttiprojekti. Vaikka täsmälleen samasta aiheesta tehdään kaksi elokuvaa, niin ovat elokuvat aina tekijöidensä näköisiä tulkintoja ja näin erilaisia. Tammikuussa oli kuitenkin selvinnyt, että toinen tuotanto tulee vaatimaan linalta ennakoitua enemmän aikaa. Dokumenttimme tuottaja oli tällöin myös suosittanut linalle, että hän luopuu meidän dokumenttiimme osallistumisesta. Emme haluaisi, että dokumentista tulisi liiallinen rasite kuvattavillemme. Stressi vaarantaisi saavutetun herkän suhteen kuvattaviin. Niinpä sovimme, että lina jää pois meidän dokumentistamme.

Kun saavuimme Jyväskylään Veeran luo, kerroimme hänelle tilanteen. Sanoimme myös, että jatkamme muiden esiintyjien etsimistä. Emme sitten joulukuun olleet saaneet uusia yhteydenottoja. Olin huolestunut, mutta samalla mietin ratkaisua vaihtoehtoon, että meillä olisi henkilönä pelkästään Veera. Tässä tapauksessa joutuisin ideoimaan käsikirjoituksen kokonaan uudelleen. Olin pettynyt – mutta en kuitenkaan yllättynyt. Tiesin, että dokumenttia tehdessä täytyy olla varautunut moninaiisiin muutoksiin.

Saavuimme Veeran asunnolle Aavan asuntolaan lauantaina 18. tammikuuta. Sovimme, että kuvaamme hänen mahdollisimman normaalia lauantaitaan. Olisimme hänen asunnollaan ja seuraisimme hänen tavanomaisia rutiinejaan. Sunnuntaina Aavan asukkaat olivat menossa hohtokeilaamaan. Tulisimme myös tänne mukaan seuraamaan Veeraa toimimassa yhdessä omaohjaajansa Annin sekä muiden Aavan asukkaiden kanssa.

Hyvin pian tuli selväksi, että Veera oli odottanut saapumistamme. Kun olimme saaneet kameran käyntiin, aloitti hän puheen jossa kertoi menneisyydestään sekä nykyisyydestään. Tunnistimme nämä ensimmäisen kerran puheenvuorot suunnitelluiksi. Puhe oli spontaania, mutta sisältö mietittyä. Ajatukset olivat valmiita ja kerrottu siten, että ne olisi ollut helppo ottaa dokumenttiin mukaan.

Sillä hetkellä olimme kuitenkin ilahtuneita tästä puheliasta Veerasta, koska ensivaikutelmamme oli ollut kaikkea muuta. Ensimmäisessä haastattelussa Veera kertoi mm. syistä, miksi halusi muuttaa Aavasta. Hän sanoi ympäristön olevan rankka, koska useat sen nuorista kärsivät psyykkisistä ongelmista. Veera kertoi myös opiskelusuunnitelmistaan. Häntä kiinnosti nuorien auttaminen sekä näiden kanssa toimiminen. Samalla hän mainitsi, että aiemmat opiskelut olivat loppuneet lyhyeen. Yleensä syynä oli ollut Veeran pitkästyminen tai se, että hän ei tuntenut alaa omakseen.

Vietimme Veeran kanssa lauantain aina iltaan saakka. Ohjaajana pidin ensimmäiselle päivälle päällimmäisenä tavoitteena luottamuksellisen suhteen rakentamista Veeraan. Tulevien kuvauskertojen kannalta oli tärkeää, että Veera tottuisi kameraan sekä mikrofoniiin. Jo tämän ensimmäisen kuvauspäivän lopulla Veera olikin kiitettävästi unohtanut kameran läsnäolon.

Kuvauksen aikana olin saanut kerättyä paljon tietoa Veeran taustasta, suunnitelmista ja ennen kaikkea siitä, minkälainen Veera oli persoonaltaan. Kirjasin ensimmäisen päivän havainnot samana iltana muistiin, myöhemmässä käsikirjoitustyössä käytettäväksi.

4.6 Ensimmäisen kuvausmatkan havainnot

Emme päässeet sunnuntaina kuvaamaan Veeraa. Tuottaja tavoitteli Veeraa aamusta alkaen, mutta tämän puhelin oli suljettuna. Kun Veera lopulta tavoitettiin, niin selvisi, että Veeran edelliseen yöhön oli liittynyt kaikenlaista dramatiikkaa. Tapahtumista johtuen Veeran kuvaaminen ei sen päivän aikana onnistuisi.

Teimme muutoksen suunnitelmiimme ja kuvasimme omaohjaaja Annin haastattelun. Haastattelusta saimme paljon lisätietoa Veerasta sekä Veeran ja Annin suhteesta. Anni suhtautui erittäin positiivisesti dokumenttiin ja halusi tarjota meille kaiken mahdollisen avun. Olimme sunnuntaina myös Annin ja muiden Aavan asukkaiden mukana kuvaamassa, kun he olivat keilaamassa. Keskityimme täällä Annin kuvaamiseen, jo pitkälti siitä syystä että, moni nuorista oli kieltänyt itsensä kuvaamisen.

Annin haastattelussa kävimme läpi Annin työnkuvaa. Lisäksi käsitelimme Annin ja Veeran keskinäistä suhdetta. Tätä tarkastelimme kahdella tasolla: ammattilaisella ja henkilökohtaisella. Totesin Annin olevan hyvin kiinnostava hahmo. Hänen auttamishalunsa oli vilpitön, ja hän oli työssään ilmeisen hyvä sekä pidetty.

Kuvausmatkan jälkeen keskustelimme työryhmämme sisällä paljon dokumentin teemoista ja sisällöstä. Olin jo ennen viikonloppua pohtinut ajatusta ottaa Annin isompana osana mukaan tarinaan. Lauantaina puhuimme tästä Annin kanssa, ja hän oli myöntyväinen ehdotukselle. Ideana oli käyttää muita henkilöitä peileinä, joiden kautta Veeran elämää ja persoonaa tarkastellaan. Anni oli tässä merkittävässä asemassa koska seurasi Veeran elämää hyvin läheltä. Toinen iso linjaus ensimmäisen kuvausviikonlopun jälkeen oli dokumentin aikajänteen määrittäminen. Päätin keskittyä dokumentissa Veeran kevään seuraamiseen.

Kun tarkastelin myöhemmin ensimmäisen kuvausviikonlopun havaintojani Veeran elämästä, päällimmäiseksi tunteeksi kaikesta jäi odottaminen. Veeran elämä vaikutti jonkin asian odottamiselta. Oli aina olemassa päämäärä tai suunnitelma, jota odotettiin. Veera tiesi nykytilanteensa ongelmat, ja hän myös tiesi, mihin hänen pitäisi pyrkiä. Mutta menneisyyden vaikeudet sekä epäonnistumiset saattaisivat tehdä minkäänlaisen muutoksen saavuttamisesta hankalaa.

Näiden havaintojen pohjalta aloitin ensimmäisen käsikirjoitusversion kirjoittamisen.

5 Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys dokumentin Turvassa prosessissa

5.1 Käsikirjoituksen muotoutuminen

Tammikuun 2014 lopulla aloitin käsikirjoituksen kirjoittamisen. Jo joulukuun vierailun jälkeen olin kirjannut muistiin muutamia päämääriä dokumentille. Halusin, että dokumentti näyttäisi kyseessä olevan tavallisia nuoria tyttöjä. Vaikka päähenkilöt ovat huostaan otettuja, esitettäisiin heidät dokumentissa kuten muutkin nuoret toiveineen ja suunnitelmineen. Käsikirjoituksessa tämä näkyisi niin, että dokumentin alussa kertoisin tavallisen oloisista 17–18-vuotiaista tytöistä. Arki näyttäisi normaalilta, ja tytöillä olisi tavanomaisia haaveita. Tämän jälkeen alettaisiin vähän kerrallaan valottamaan tyttöjen taustaa. Menneisyyttä käsiteltäisiin vain niin paljon kuin minimissään on tarpeen. Nykyinen arki Aavan itsenäistymiskodeissa olisi turvallista, ja tavallistakin.

Tarinan käänne olisi oman asunnon hakuprosessin käynnistäminen, ensimmäinen ponnistaminen pois turvallisesta nykyisyydestä. Muuttoon liittyisi pelkoja ja epävar-

muuksia. Nämä antaisivat tarinaan jännitteen. Muuttoon liittyvät haasteet kasvaisivat varsinaiseen muuttoon saakka, joka olisi toinen käänne. Tämän jälkeen loppu olisi onnellinen tai avoin, riippuen siitä miten henkilö kotiutuu uuteen kotiinsa.

Ensimmäisen kuvausviikonlopun havaintojen pohjalta tämä suunnitelma ei kuitenkaan enää toiminut. Ensinnäkin seurattavia oli vain yksi, Veera. Lisäksi olin alkanut aavistelemaan minkään todella suuren muutoksen olevan lyhyellä kuvausjaksollamme mahdollista. Päätin siirtää painopistettä aikuistumisen teemaan. Veera oli muutama kuukausi aiemmin täyttänyt 18 vuotta. Hänen puheistaan kuului päällimmäisenä kaipaus itsenäiseen elämään, nyt kun hän on täysi-ikäinen. Muuttaminen omilleen oli hänelle ehdottomasti merkittävin tavoite. Päätäväisyys oli niin vahvaa, että tämä päämäärä saattaisi toteutua. Havaintojeni pohjalta vaikutelmani oli se, että Veeralle muutto olisi nimenomaan aikuistumisen konkreettinen ilmenemä.

Muutto tulisi olemaan käsikirjoituksessa iso käänne. Esteet tällä tiellä olisivat käännteitä, jotka lisäävät jännitettä suhteessa siihen pääseekö hän tavoitteeseensa. Jo tällä pienellä kurkistuksella Veeran elämään sekä toisaalta Annin kertomuksilla menneistä arvelin, että isoin kysymysmerkki tämän tien toteutumisella olisi Veera itse. Veera voisi omalla käytöksellään pilata mahdollisuutensa.

Annia päätin käyttää Veeran vastavoimana. Anni yrittäisi auttaa Veeraa päämääränsä tavoittamisessa. Mutta Anni olisi myös yksi niistä tahoista, jotka määrittelevät Veeran valmiuden muuttaa omilleen. Jos Anni näkee, että Veera ei ole valmis, Anni estää Veeran muuton. Oli selvää, että Anni välitti Veerasta ja halusi tälle vain hyvää. Samalla kuitenkin Annin toimintaa määritti hänen työnsä. Hänen oli siis työnsä puolesta pakko pitää tietty etäisyys Veeran elämään. Tämä oli mielestäni kiinnostava ristiriita ja näin hyvä lisä tarinaan.

Veeran ja Annin suhdetta aikoisin myös käyttää rinnastamalla heidät. Halusin hyödyntää ensihavaintoni, että en tiennyt kumpi heistä on asukas ja kumpi työntekijä. Tämä toimisi kiinnostavana introna dokumenttiin, tyttöjen arkipäivän leikkaaminen lomittain. Myöhemmin kertoisin molempien elämästä sekä valinnoista, miten Anni on päätenyt nykyiseen työhönsä ja minkälainen on ollut Veeran polku.

Veeran soittoharrastus olisi arvokas kurkistus hänelle rakkaisiin asioihin. Veeran asunnossa oli näkyvästi esillä hänen kitaransa, ja hän myös kertoi tätä silloin tällöin soitta-

vansa. Aloitimme jo ensimmäisenä viikonloppuna hienovaraisen suostuttelun, että saisimme taltioida hänen soittoaan jollain kuvausmatkalla. Tämä taltiointi onnistuikin myöhemmin keväällä.

Tammikuun 2014 lopulla oli dokumentin loppu vielä avoin. Vaikka muuttoa kohden puheissa ja teoissa koko ajan menttiin, niin muutto ei ollut ollenkaan varmaa. Jos Veera meidän kuvausjaksoimme aikana muuttaisi, niin näyttämällä lopuksi hänen asuntonsa sekä arkensa täällä näkisimme, onko dokumentin loppu onnellinen vai onneton. Jos Veera pärjäisi hienosti yksin uudessa asunnossaan, olisi loppu onnellinen. Jos taas näkyisi, että Veera ei tule pärjäämään, olisi loppu onneton.

5.2 Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys käsikirjoituksen kirjoittamisessa

Viimeinen, viides kuvausviikonloppumme oli toukokuun lopussa. Pääsimme tällöin kuvaamaan Veeran muuttoa omaan asuntoonsa. Asunto oli halpa vuokrataksio kerrostalolähiössä. Sain muutosta dokumentin tarinalle lopun. Päähenkilömme oli saavuttanut tavoitteensa, josta syystä dokumentin loppu oli mielestäni onnellinen.

Kuvauspäivien tapahtumat vaikuttivat käsikirjoitukseen kautta koko tuotantoprosessin. Ennakkotutkimuksen aikana tehdyillä havainnoilla oli kuitenkin iso merkitys käsikirjoitusprosessissa. Havainnot auttoivat mukauttamaan alkuperäisen tarinan päähenkilön elämäntilannetta vastaavaksi. Alkuperäisen suunnitelman mukaan olin kertomassa tarinaa nuoren naisen henkisestä voimavarasta ja kyvystä pärjätä. Havaintojen avulla kykenin löytämään päähenkilön elämästä asiat, joiden avulla tämän tarinan pystyin kertomaan.

Havaintojen avulla löysin käsikirjoitukseen kokonaan uuden teeman, aikuistumisen. Juuri tämä päähenkilö ja juuri tässä elämäntilanteessa pystyi tämän katsojille kertomaan. Mielestäni tässä todentui parhaiten dokumenttielokuvalla luonteenomainen todellisuudesta kertominen. Dokumentti on kurkistus oikeaan elämään, ja mielestäni Veeran elämä oli kurkistuksen arvoinen.

5.3 Ennakkotutkimuksen havaintojen merkitys kuvaleikkauksessa

Dokumentin leikkaus käynnistyi kesäkuussa 2014 ja jatkui dokumentin valmistumiseen saman vuoden lokakuuhun saakka. Ensimmäisen käsikirjoituksen teemojen mukaisesti päällimmäiseksi ajatukseksi olin nostanut aikuisuuden tavoittelun: Veeran maailmassa täysi-ikäisyys on maaginen ikä, jolloin täytyy asua omillaan ja tehdä aikuisia päätöksiä. Sillä ei ole merkitystä, onko yksilö riittävän kehittynyt näitä päätöksiä tekemään.

Huomasin, että leikkausvaiheessa tekijänä täytyy osata irrottautua alkuperäisestä kohteesta. Pitää kyetä tarkastelemaan materiaalia itsenäisinä elementteinä. Katsojan tietämys maailmasta on vain se, mitä hän näkee; hänellä ei ole käsikirjoittajan tai ohjaajan tietämystä henkilön taustoista. Ennakkotutkimuksen havainnot kuitenkin olivat tärkeässä osassa myös kuvaleikkauksen aikana. Ilman tarkkaavaisia havaintoja päähenkilön elämästä ei leikattavaa tarinaa olisi löytynyt. Dokumentin täytyy olla uskollinen kohteelleen. Tämä on mahdollista vain siten, että tuntee kohteen hyvin.

6 Yhteenveto ja päätelmät

Tutkimuksessani lähdin selvittämään ennakkotutkimuksen havaintojen merkitystä dokumentin tuotantoprosessissa. Tarkastelujaksoja oli kaksi: dokumentin käsikirjoitus sekä leikkausvaihe. Leikkausvaiheessa tarkastelin miten ennakkotutkimuksen havainnot näkyivät valmiissa dokumenttielokuvassa.

Tutkimuksen aineistohankintamenetelmänä havainnointi osoittautui tähän työhön sopivaksi. Työpäiväkirjan pito oli erittäin hyödyllinen tapa muistaa kuvauspäivien tapahtumat. Mitä nopeammin kuvauspäivän jälkeen muistiinpanot pääsi kirjoittamaan, niin sitä hyödyllisempiä merkinnät myöhemmin olivat. Täydensin työpäiväkirjaa myös kuvausten välissä työstäessäni dokumentin käsikirjoitusta.

Tutkimus liittyy valmistuneeseen dokumenttielokuvaan. Elokuva on muodoltaan henkilödokumentti. Henkilödokumentin ennakkotutkimukseen kuuluu olennaisesti dokumentin kohteena olevaan henkilöön tutustuminen. Tutustumisen kautta saavutetaan luottamuksellinen suhde kohteen ja dokumentin tekijän välille. Kuvattavan henkilön täytyy uskaltaa päästää tekijä lähelleen. Vain tällä tavalla on mahdollista päästä kuvaamaan henkilön elämään liittyviä tärkeitä asioita.

Henkilön elämän havainnointi ei kuitenkaan voi olla vain objektiivista ulkopuolelta tarkkailua. Luottamuksellisen ilmapiirin ylläpitäminen edellytti minulta tekijänä aktiivista roolia kuvaustilanteessa. Päähenkilöstä pitää olla kiinnostunut, sillä kiinnostus näkyy lopullisessa dokumentissa. Jos tekijä ei usko päähenkilöönsä, niin ei katsojakaan tule häneen uskomaan.

Tämän dokumentin teosta saamani kokemuksen myötä pidän ennakkotutkimuksesta saatuja havaintoja olennaisena osana käsikirjoitusprosessia. Tällaisessa henkilödokumentissa merkittävässä roolissa on henkilön elämän tarkkaavainen havainnointi. Asiaan perehtyminen tarjoaa aina jonkin tiedon tai avaa oven uuden, odottamattoman tiedon ääreen. Jouko Aaltonen (2006, 119) kirjoittaa, että taustatyön tehtävä on perehdyttää tekijä käsiteltävään maailmaan ja ilmiöön, auttaa häntä ymmärtämään ja ”pääsemään sisään aiheeseen”. Oman kokemukseni mukaan ennakkotutkimusvaihe herkistää dokumentin käsikirjoittajan mielen löytää edestään kiinnostava sisältö. Täytyy pystyä antamaan tarjolla olevan todellisuuden kertoa oma tarinansa ja löytää tätä kautta mahdollisuudet uuden sisällön suhteen.

Johtopäätökseni on se, että ennakkotutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen merkitys on suurin yksittäinen vaikuttaja dokumentin lopullisen sisällön muotoutumisessa. Vaikka kaikki havainnot eivät päätyisikään osaksi dokumentin lopullista sisältöä, ovat havainnot opettaneet tekijälle kenen tarinaa kerrotaan. Kun kyseessä on henkilödokumentti, ovat havainnot auttaneet esittelemään dokumentin kohteena olevan henkilön.

Toimin syntyneessä dokumentissa ohjaajana ja käsikirjoittajana. Kirjoitin dokumentille käsikirjoituksen, joka auttoi rajaamaan kuvausjaksona seurattavia asioita. Kautta valmistumisprosessin oli tiedossa, että kuvausten jälkeen materiaali siirtyisi leikkaajan työstettäväksi. Käsikirjoituksen oli näin ollen toimittava myös itsenäisenä kokonaisuutena, jonka avulla leikkaaja pystyy dokumentin leikkaamaan.

Kuvausten tapahtumat saivat aikaan sen, että käsikirjoitusta oli muokattava. Ensimmäinen käsikirjoitus ei toteutunut sellaisenaan. Dokumentin tekoprosessi oli tästä syystä myös pelottava. Kun tuntee ennakkosuunnitelmiansa kariutuvan, on samalla koko dokumentti hankkeena vaakalaudalla. Yksi suuri oppimistapahtuma minulle oli oppia näiden vastoinkäymisten kääntäminen edukseen. Tämä oppiminen voi tapahtua vain käytännön kautta, kokemuksena.

Hermeneuttisen kehätulkinnan malli oli nähtävissä sekä käsikirjoitus- että leikkausvaiheessa. Kun materiaali oli irrotettu todellisuudesta ja sitä tarkasteltiin edityksikön näytöltä irrallisina todellisuuden paloina, käynnistyi pelkästään olemassa olevaan materiaalin pohjaava tulkinta. Huolimatta suunnitelmista ja aikomuksista dokumentti rakentui vain ja ainoastaan niistä kuvatuista elementeistä.

Leikkausvaiheessa minun oli otettava objektiivinen suhde materiaaliin. Tämä tarkoitti myös tiettyä etäännyttämistä päähenkilöstä. Oli muistutettava itselleen, että katsojalla ei ole samaa tietoa päähenkilöstä kuin minulle oli tekoprosessin kautta kertynyt. Katsojan käsitys kohteesta rakentuu vain dokumenttiin päätyvistä kuvista. Näin lopullinen dokumentti oli, hermeneuttisen kehätulkinnan mukaisesti, todellisuudesta irrallinen todellisuuden tulkinta.

Lähteet

Aaltonen, Jouko 2011. Seikkailu todellisuuteen: dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: Like

Aaltonen, Jouko 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa: dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Helsinki: Like

Aaltonen, Jouko 1995. Käsikirjoittajan työkalupakki. Helsinki: Painatuskeskus Oy

Anttila, Pirkko 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi

Gadamer, Hans-Georg 2004. Hermeneutiikka – ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suomennos Vastapaino ja Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino

Heidegger, Martin 2000. Oleminen ja aika. Suomennos R. Kupiainen. Tampere: Vastapaino

Nichols, Bill 2001. Introduction to Documentary. Bloomington, USA: Indiana University Press

Saaranen-Kauppinen & Anita, Puusniekka, Anna 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Tampere: Yhteiskuntatieteen tietoarkisto, Tampereen Yliopisto

Saksala, Elina 2008. Asiaa ruudussa – tv-dokumentin anatomia. Helsinki: Like

Vasenkari, Maria 1996. Kulttuurin kenttätutkimuksen alkeet: osallistuva havainnointi. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus

Opinnäytetyön työpäiväkirja

Toukokuu 2013

Aloin pohtimaan dokumenttia joka kertoisi nuoren tytön vahvuudesta. Tyttö, joka on kohdannut elämässään ongelmia – mutta on ongelmat kohdatessaan kasvanut ikätove-reitaan vahvemmaksiksi

Heinäkuu 2013

Kirjoitin ensimmäisen synopsiksen. Tiedustelin tuottaja Minna Virkajärven kiinnostusta lähteä tuottamaan dokumenttia joka kertoisi huostaan otetusta nuoresta naisesta. Minna oli erittäin kiinnostunut. Sovimme, että puhumme asiasta lisää elokuussa.

Elokuu 2013

Jatkoimme Minnan kanssa aiheen pohdintaa. Isoimpana ongelmana näimme sen, että mistä löytyisivät sopivat kuvattavat. Kysyin dokumentin kuvaajaksi Hertta Tuomea. Hertta lähti ilomielin mukaan.

22.8.2013

Tapasin Teijan Voudinmäen ja esittelin hankkeen. Teija totesi ajatuksen hyväksi, mutta varoitteli tuotannon haasteista, esimerkkeinä eettiset kysymykset sekä kuvauslupien saaminen.

23.8.-30.8.2013

Aloitimme Minnan kanssa työt: kohteiden selvitys, rahoituksen kartoittaminen, sisällön hiominen.

31.8.2013

Ensimmäinen synopsisrunko valmistui. Rungossa oli kohtausjakoa sekä muutama draamallinen avainkohta (käänteet sekä mid point).

3.9.2013

Kirjoitin ensimmäisen kohtausluettelon. Lisäsin tähän myös tarinallisen käännekohtat.

Vko 37

Aloitimme (voimakkaan) kartoituksen sopivan perhekodin löytämiseksi. Minnan Jyväskylän kontaktit tuntuivat potentiaalisimmalta. Samalla selvisi, että kyseessä olisi todennäköisesti pienkoti. Kirjoitimme Auran pienkotien johtajalle Tanjalle alustavan synopsisen dokumentista, hän oli pyytänyt sellaisen nähtäväkseen. Tanja oli Minnan vanhoja kontakteja ja tuntui sopivimmalta, paitsi yhteistyöhalukkuuden niin myös Auran sijainnin perusteella: tuntuisi ihanteelliselta tehdä dokumentti hiukan kauempana ja näyttää vähemmän nähtyä Suomea (vaihtoehtona tutulle pääkaupunkiseudulle).

19.9.2013

Keskustelin Tero Hanskin kanssa ajatuksesta että hän ryhtyisi dokumentin leikkaajaksi. Tero tekisi työstään myös mahdollisesti teososan opinnäytetyöhönsä. Keskustelimme dokumentin leikkaamisen erityisluonteesta ja leikkauksesta vaiheena käsikirjoittaa dokumenttia.

Vko 41

Teron osallistuminen dokumentin leikkaajaksi varmistui – järjestely sopi mainiosti sekä Minnalle että Hertalle. Lisäksi myös Tero ilmoitti tekevänsä dokumentista opinnäytetyönsä. Tällä viikolla umpeutui myös Kirkon Mediasäätiön tukihakemuksen hakuaika, johon viimeistelimme Minnan kanssa hakemuspaperit.

Minna oli myös yhteydessä Tanjaan jonka kanssa sovittiin, että kirjoitamme esittelykirjeen jolla hanketta voi esitellä perhekodin nuorille. Tämän jälkeen tietäisimme löytyisikö täältä perhekodista sopivia päähenkilöehdokkaita.

Keskustelimme myös Teijan kanssa aikataulusta miten hanke esiteltäisiin koulun tuotantokokoukselle. Teija antoi ohjeet kuinka edetä jotta saisimme hakemuksen käsitteilyyn 25.11 tuotantokokoukseen.

12.10.2013

Aloin hahmottelemaan opinnäytteeni tutkimusosan johdantotekstiä. Ajatusharjoitus oli äärimmäisen hyödyllinen: oli yllättävän vaikea konkretisoida sanoiksi päässäni oleva tutkimuskysymys.

20.10.2013

Kirjoitin ensimmäisen version opinnäytetyöni kirjallisen osan johdannosta. Kirjallisen osan otsikoksi määrittelin 'Dokumenttielokuvan ennakkotutkimuksen merkitys'.

25.11.2013

Esittelimme hankkeen koulutusohjelmamme tuotantokokoukselle. Pienin täsmennyksin saimme luvan tuotannon käynnistämiseen. Aloimme suunnitella ensimmäistä Jyväskylän matkaa.

1.12.2013

Ensimmäinen tutustumiskäynti Auran pienkodeissa Jyväskylässä:

Olimme toimittaneet pienkotiin info-kirjeen jossa kerroimme dokumenttihankkeesta. Tämän perusteella yksi kodin asukas, lina (17), ilmoitti kiinnostuksensa. Päätimme että lähdemme paikanpäälle kertomaan hankkeesta tarkemmin, myös siinä toivossa että lisää kiinnostuneita ilmaantuu.

Vastaanotto kodissa oli aluksi varauksellinen. Mutta mitä enemmän itsestämme ja hankkeestamme kerroimme, sitä vastaanottavaisemmaksi alkoi ilmapiiri muuttua. Mukana oli henkilökuntaa sekä kaksi nuorta, lina sekä Veera.

Kuultuaan enemmän dokumentista Veera (18) sanoi heti että piti ajatusta hyvänä. Hän haluaisi päästä kertomaan että on mahdollista selviytyä, samoin kuin hänelle on käynyt.

Veeran elämässä olevia asioita:

- Henkilökohtainen 'orja' eli lähin aikuinen ihminen
- Kouluun hakeminen
- Asuu yksin, mutta pienkodin läheisyydessä (Aava itsenäistymiskodeissa)
- Soittaa ja laulaa; soittaa konservatoriossa
- 7kk ikäinen koiranpentu
- Vaikutti kaksikosta varovaisemmalta – kuitenkin koko ajan innokas osallistumaan dokumenttiin

linan elämässä olevia asioita

- Asuu Auran pienkodissa (oma huone)
- Täyttää tulevana vuonna 18 vuotta
- Myös oma orja/orjat pienkodissa
- Käy uimassa
- Soittaa bassoa (Aurafestissä soitti bassoa useassakin eri kokoonpanossa)
- Pitää itseään höpöttäjänä, kuulemma pohtii paljon asioita, liikaakin; huone myös useasti sotkussa koska vaihtelee paljon vaatteita (useakin vaatekerta saman päivän aikana, ainakin 'aikuisten' mukaan)

Pohdimme paljon käytännön asioita joista lupakysymykset ovat yksi isoimpia. Lina on alaikäinen (täyttää vuonna 2014 18) joten täytyy hankkia luvat myös hänen vanhemmiltaan. Myös täytyy huomioida että pienkoti on siellä asuvien nuorten koti joten jos joku ei halua olla dokumentissa mukana olla niin emme häntä saa kuvata. Emme myöskään saa häiritä kodin rauhaa.

27-30.12.2013

Pohdintaa käsikirjoitukseen liittyen: johtoajatus on se että tytöt ovat tavallisia tyttöjä, ei mitään kummajaisia. Tämä on pääviesti jonka haluan katsojille kertoa. Dokumentin kerronta alkaa siten, että katsoja saa kuvan aivan tavallisista 17-18 –vuotiaista tytöistä, normaalissa arjessa, normaaleine tulevaisuuden suunnitelmineen.

Sitten pikkuhiljaa aletaan valottamaan tyttöjen taustaa, mutta vain pienin väläyksin.

Odotus ja draama syntyy tyttöjen sen hetken tulevaisuuden suunnitelmista ja peloista tulevaisuuden suhteen – myös ihan arkeen liittyvine pienine tai isoine vastoinkäymisi-

neen. Draamaa syntyy myös ihan arkipäivän vastoinkäymisistä: saako kämpän jonka on halunnut, riitaa ystävän tai poikaystävän kanssa, riitaa oman 'orjan' kanssa

18.-19.1.2014

Ensimmäinen kuvausviikonloppu Jyväskylässä:

Kuvausta edeltävällä viikolla selvisi, että lina joutuu vetäytymään dokumentista koska hänellä on päällekkäinen dokumenttiprojekti. Tieto oli harmittava mutta toisaalta hyvin ymmärrettävä. On myös parempi että kuvattavamme eivät koe, että kuvaus rasittaa tai muokkaa heidän arkipäiväänsä liikaa, joten hyvä että esiintyjä teki selkeän päätöksen.

Vietimme viikonlopun Veeran kanssa. Lauantain kuvasimme hänen asunnollaan ja sunnuntaina olimme myös mukana hohtokeilauksessa. Jo lauantaina tuli selväksi että Veera on hyvin halukas kertomaan elämästään sekä kokemistaan vaikeuksista. Seurasimme lauantain hänen 'tyypillistä lauantaitaan', kodin siivouksen yms arkisen toiminnan mukana.

Veeralla on kova halu muuttaa pois nykyisestä asunnosta. Hän aikoo hakea asuntoon jossa hänellä olisi enemmän itsenäisyyttä. Asunnon haku osuisi mahdollisesti jopa tälle samalle keväälle, ehkä jopa muuttokin.

Muita suunnitelmia hänellä on yhteishaussa opiskelemaan hakeminen. Häntä kiinnostaisi nuorten auttaminen ja näiden kanssa toimiminen. Veera kertoi myös aikaisemmista kouluun hakemisistaan, sekä siitä että aiemmat opiskelukerrat ovat jääneet lyhyiksi.

Vaikutelmaksi jäi että Veeran elämä on odottamista. Hän tietää nykytilanteen ongelmat ja tietää mihin suuntaan pitäisi pyrkiä. Menneisyyden kokemukset ja epäonnistumiset saattavat tehdä kaikenlaisesta muutoksen saavuttamisesta hankalaa.

Ulkopuolisena näkee ison vaaran laitostumisessa. Yhteiskunnan toimittama toimeentulo sekä asunto saattaa passivoida. Nämä korostetusti tilanteen ensihuomioina, taustoja sekä Veeraa vielä kovin paljon tuntematta.

Keskustelemme paljon työryhmämme sisällä dokumentin teemoista ja sisällöstä. Olen päättänyt ottaa myös Veeran omaohjaajan Annin isompana osana mukaan tarinaan.

Lauantaina tästä Annin kanssa puhuimme ja hän oli myöntyväinen ajatukselle. Idea tässä on käyttää muita henkilöitä peleinä joidenka kautta Veeran elämää ja persoonaa voi peilata. Olen myös päättänyt keskittyä dokumentissa Veeran kevään seuraamiseen.

Tutustuin Veeran kirjoittamaan blogiin. Teksti on hyvin suoraa. Lauantain ensitapaamisen sekä blogin lukemisen perusteella vaikutelma on, että Veeralle ei tuota vaikeuksia puhua ongelmistaan.

Haastattelimme sunnuntaina Annia. Haastattelu koski hänen työtään, suhdetta Veeraan, arviota Veerasta sekä Annia itseään. Annin näkökulman nostaminen isompaan rooliin nousi esiin uutena ajatuksena. Annin kautta voisi kertoa asioita joita Veera ei ehkä itse kertoisi. Myös Anni itsessään on kiinnostava hahmo: auttamishalu on vilpitön, ja on työssään ilmeisen hyvä sekä pidetty.

Veeraa emme sunnuntaina enää päässeet kuvaamaan.

3.2.2014

Tein päätöksen ottaa tarinan keskeiseksi elementiksi Aava –ensiasuntorakennuksen. Kaikki dokumentissa esiintyvät henkilöt liittyvät samaan rakennukseen. Veeralle rakennus on vankila, vaikka jollekulle nuorelle sama rakennus on taivas lähtötilanteeseensa nähden.

Dokumentin keskeinen tarina olisi Veeran sekä Annin risteävien mielipiteiden seuraamista. Veera haluaa lähteä mutta Anni ei haluaisi päästää ennen kuin on varma Veeran pärjäämisestä. Onko Veera edes valmis muuttamaan? Ja toisaalta, miten Veera eroaa muista, ns. normaaleista 18 –vuotiaista omilleen muuttavista, onko heidän kotinsa sotkuisempi ja elämä enemmän mallillaan kuin Veera?

Kävin myös läpi tulevien kuvauspäivien aikataulun sekä sen mitä valittuna kuvausjaksona on mahdollista saavuttaa. Veera kertoi edellisellä kuvauskerralla olevansa hakemassa koulutukseen. Vaikka hän johonkin hakisi ei tulos tule tietoon kuvausajanjaksona (noin toukokuun loppuun mennessä). Iso kysymys onkin, että mitä tarinoita kannattaa käytännön mahdollisuuksien puitteissa lähteä metsästämaan.

Tässä mielessä keskittyminen Veeran mahdolliseen muuttoon on selkeä teema. Tätä kertoessa saa vilautettua Veeran menneisyyttä ja samalla jättää katsojan päätökseen onko Aava oikeasti hänelle oikea paikka.

Vielä yksityiskohtana: kiinnostavaa olisi dokumentin alussa kerronnallisesti hämärtää Veeran ja Annin, asiakkaan sekä omaohjaajan suhdetta sekä rooleja. Anni on suhteellisen nuori sekä nuorekkaan näköinen, ja tietyllä visuaalisella rinnastuksella Annin saisi lanseerattua katsojalle tavallisena ihmisenä, ei järjestelmän edustajana.